

УДК 027.64.08(477.83-25)

БІБЛІОТЕКИ ЛЬВІВСЬКИХ ТОВАРИСТВ РЕМІСНИКІВ ПЕРІОДУ АУТНОМІЇ ГАЛИЧИНИ ТА ЇХ ФУНКЦІЇ

Марія КОНОПКА

*Педагогічний університет ім. Комісії національної освіти у Кракові,
Інститут наукової інформації і бібліотекознавства,
вул. Подхоронжих, 2, м. Краків, 30-084, Польша, тел. (012) 662-61-70*

У статті досліджено організацію, завдання, склад фондів бібліотек товариств ремісників у Львові (передовсім товариств “Гвязда”, “Огніско”, Товариства жіночої праці), а також проаналізовано читацькі зацікавлення їх користувачів. Встановлено, що найбільшим попитом користувалися художні прозові твори тогочасних польських письменників, а найактивнішими читачами були друкарі.

Ключові слова: бібліотека товариства ремісників, книжкові фонди, читання, Львів.

Львів у другій половині XIX ст. був містом, де всі суспільні верстви мали досить легкий доступ до книжки. Свої бібліотеки мали наукові інституції – університет, політехніка, Національний інститут імені Оссолінських, а також церковні та освітні заклади. Наукові товариства накопичували наукову фахову літературу, просвітні товариства організовували свої бібліотеки, а пересічний читач міг скористатися послугами платних абонементів, які всюди з’являлися при книгарнях. Численні у Львові товариства ремісників також створювали свої бібліотеки.

Об’єднання ремісників, які існували у Львові, мали давню традицію, історія деяких із них сягала XVII та XVIII століть; наприклад, Товариство столярів та різьбярів існувало з 1694 р., Товариство бондарів та гончарів було засноване у 1707 р.¹ Створення товариств різних груп ремісників як професійних організацій стало звичним явищем напередодні періоду автономії Галичини, а підставою їхньої діяльності були правові норми, які визначалися промисловим законом від 20 грудня 1859 р. та пізнішою його редакцією від 15 лютого 1883 р. Закон зобов’язував товариства затверджувати статут та кожного року складати звіт про свою діяльність.

До основних завдань, згідно з уставом 1883 р., належали: посередництво у наймі робітників, заснування кас хворих для підмайстрів та учнів, кас взаємодопомоги – допомогових і позичкових, – які мали б підтримувати членів та їх родини на випадок хвороби чи нещасливого випадку, допомагати у забезпеченні майстрів та підмайстрів. Окрім організації допомоги товариства також мали на меті освітню та виховну роботу. Особливо важливим напрямом роботи була участь у фаховій освіті учнів. Діяльність у цьому напрямі спонукала деякі товариства, окрім проведення підготовчих занять для опанування певного фаху, до створення професійних промислових шкіл. Зверталася увага і на виховання у молодих членів товариства позитивних моральних та суспільних якостей – гідності, солідарності, поштивості. Серед пріоритетів були також патріотичне виховання та організація культурного та товариського життя членів. Для реалізації цих завдань важливим засобом мали стати бібліотеки та читальні часописів, які створювалися.

¹ Kłapowska J. Przemysł drobny Galicji w dobie autonomicznej (1867–1914) // *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze.* – 1977. – Z. 64. – S. 88.

Галицькі товариства, самопомогові чи культурно-освітні, об'єднували майстрів, підмайстрів та учнів. Ініціатива їх творення виходила від представників інтелігенції з демократичних кіл, таких як Мечислав Даровський, засновник Товариства ремісників "Гвезда" (Stowarzyszenia Rękodzielników "Gwiazda"), іноді від ремісників із високою суспільною свідомістю, політичних діячів, таких як Антоні Майковський, член партії "Пролетаріат", зрештою, від представників християнських організацій. З ініціативи християнських діячів з'явилося Товариство католицької ремісничої молоді "Скала" (Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Rękodzielniczej "Skala") у 1856 р., яке об'єднувало молодих неодружених чоловіків. Нові товариства здійснювали просвітню, культурну та спортивну діяльність незалежно від ідеологічних переконань їхніх засновників і обмежень для потенційних членів, які з цього впливали. Ці напрями роботи були спільними для всіх товариств без огляду на характер організації – фаховий, релігійний, національний чи класовий.

Кількість діючих у Львові товариств ремісників була різною у різні роки. У перебігу, який оприлюднила Кристина Корзон², виявилися чотири товариства, які нас цікавлять: Товариство християнських робітників "Постеп" (Stowarzyszenie Chrześcijańskich Robotników "Postęp") (1893), Товариство "Гвезда" (точна назва – Товариство ремісників "Гвезда") (1868), Друкарське товариство "Огніско", точніше Товариство друкарів, ливарників та суміжних професій "Огніско" (Stowarzyszenie Drukarzy, Odlewników i zawodów pokrewnych "Ognisko") (1868), Робітниче товариство "Сіла" (Towarzystwo Robotników "Siła"). Цей список можна доповнити завдяки статутам і звітам ще такими товариствами: Товариством жіночої праці (Stowarzyszenie Pracy Kobiet) (1874), куди входили швачки та кравчині, Товариством католицької ремісничої молоді "Скала", про які відомо, що вони утримували бібліотеки. Існували ще й інші – Промислове товариство римарів, сідлярів, чинбарів, оббивальників і валізників у Львові (Stowarzyszenie Przemysłowe Rymarzy, Siodlarzy, Garbarzy, Tapicerów i Kuferników we Lwowie) (1886), Львівський цех столярів (Lwowski Cech Stolarzy) (1866), Товариство польських гуральників у Львові (Stowarzyszenie Gorzelników Polskich we Lwowie) (1875), Промислове товариство львівських шинкарів та кав'ярників (Przemysłowe Stowarzyszenie Lwowskich Szynkarzy i Kawiarzy) (1875), Товариство польської ремісничої молоді ім. Яна Кілінського (Towarzystwo Polskiej Młodzieży Rękodzielniczej im. Jana Kilińskiego) (1894), але у доступних джерелах не зазначено, що вони мали бібліотеки.

Умови праці ремісників XIX ст. були важкі. Їх робочий день тривав переважно 12 годин, а для представників деяких професій (пекарів, кравців, шевців) навіть 14 і 16 годин³. Тривалий робочий день не залишав багато часу на читання. Іншим чинником, що ускладнював сприйняття друкованого слова, був низький освітній рівень галицького суспільства, в тому числі й ремісників. У 1900 р. заледве 30 % мешканців Галичини вміли читати і писати. Тому не дивно, що товариства докладали зусиль, які мали б змінити таку ситуацію у їхньому середовищі, – через початкову освіту членів і поступове формування навички звертатися до книжки та газети.

У попередніх дослідженнях, присвячених просвітнім бібліотекам, питання львівських ремісничих бібліотек не порушувалося. Деякі з них, наприклад, бібліотеки Товариства ремісників "Гвезда" чи Робітничого товариства "Сіла", були згадані в публікаціях

² Korzon K. Działalność kulturalno-czytelnicza miejskich ośrodków zrzeszeń społecznych w okresie zaborów // *Z dziejów udostępniania książki w Polsce w okresie zaborów. Studia i materiały pod red. K. Maleczyńskiej*. – Wrocław, 1975. – S. 142.

³ Pilch A. Galicja i Śląsk Cieszyński // *Ruch zawodowy w Polsce. Zarys dziejów* / pod red. St. Kolabińskiego. – Warszawa, 1974. – T. 1: 1869–1918. – S. 182.

К. Корзон⁴ та Єжи Поточного⁵. Автори цих праць наводять ці бібліотеки як приклад для пояснення порушених питань, пов'язаних із просвітньою роботою. Однак відтворення детальної історії та ролі цих бібліотек обмежується малою кількістю збережених джерел.

Відповідь на питання: наскільки вдалося діючим у Львові товариствам ремісників виконати взяті завдання із просвітньої роботи та організації бібліотек, спирається на доступні джерела. Для розуміння та оцінки діяльності цих закладів необхідними були статuti і записані в них цілі і завдання товариств⁶. Натомість рівень реалізації взятих зобов'язань в окремі роки вияснили збережені друковані звіти. Там також є цікава для нас інформація стосовно фондів бібліотек – їх кількісного виміру, видатків на передплату, закупівлю книжок, їх зберігання та використання⁷. Особливо важливим, але мало збереженим джерелом є каталоги цих бібліотек, рукописні та друковані, які допомагають оцінити структуру книжкового фонду⁸. Деталі щодо читачьких зацікавлень розкривають реєстри позиченої літератури, наприклад, із бібліотеки товариства “Гвезда”, однак їх збереглося дуже мало⁹.

У статутах товариств ремісників чітко визначалося коло завдань, серед яких завжди задувалася культурно-освітня робота. Взяті зобов'язання виконувалися через проведення безкоштовного навчання на початковому рівні – вчили читати і писати, іноді додатково ще й німецької мови. Поширенню загальних знань сприяли організовані курси та лекції з історії Польщі, географії, природничих наук, до виголошення яких запрошували відомих діячів, вчителів, учених, письменників. Усі зацікавлені могли брати участь у різних додаткових курсах, наприклад, малювання, співу, танців, як було у товаристві “Гвезда”. Велику увагу приділяли проведенню занять із фахових предметів.

⁴ Korzon K. Działalność kulturalno-czytelnicza... – S. 101–144.

⁵ Potoczny J. *Od alfabetyzacji do popularyzacji wiedzy*. – Rzeszów, 1993. Інформацію про бібліотеки товариств ремісників можна знайти у давніх дотичних до нашої теми публікаціях, виданих, наприклад, з нагоди ювілею (Białynia-Chołodecki J. “Skala” w 75 rocznicę istnienia i działalności. – Lwów, 1931), чи присвячених завданням цих організацій (Dr. M. N. *Stowarzyszenia robotnicze, ich cele, znaczenie i organizacja*. – Kraków, 1906).

⁶ Використано: *Statut Stowarzyszenia “Gwiazda” i Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Rękodzielniczków we Lwowie*. – Lwów, 1873; *Statut Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Rękodzielniczej “Skala”*. – Lwów, 1889; *Statut Stowarzyszenia Pracy Kobiety*. – Lwów, 1874; той само 1914 р. видання; *Statut Lwowskich Cechów Stolarskich*. – Lwów, 1866; *Statut Przemysłowego Stowarzyszenia Szylnarzy i Kawiarzy*. – Lwów, 1875; *Statut Pierwszego Towarzystwa Gorzelniczków*. – Lwów, 1878; *Statut Stowarzyszenia Przemysłowego Rymarzy, Siodlarzy, Garbarzy, Tapicerów i Kufarników*. – Lwów, 1886.

⁷ *Zamknięcie rachunków Katolickiego Stowarzyszenia Czeladzi Rzemieślniczej we Lwowie za przeciąg lat sześciu, od 19 III 1856 do 19 III 1862*. – Lwów, 1862; *Sprawozdanie Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Rękodzielniczej “Skala” za rok 1883*. – Lwów, 1883; той само за 1887, 1888, 1889, 1892 pp.; *Sprawozdanie Stowarzyszenia Drukarzy, Odlewaczy Czcionek... “Ognisko” za rok 1898*. – Lwów, 1898; той само за 1901–1902, 1904, 1905, 1906, 1908, 1911, 1912, 1913, 1914–1918 pp.; *Sprawozdanie Stowarzyszenia Pracy Kobiety za rok 1875*. – Lwów, 1876; той само за 1878, 1889, 1891, 1892 pp.; *Sprawozdanie z trzyletniej działalności Stowarzyszenia Krawców*. – Lwów, 1890; *Sprawozdanie z czynności Wydziałów Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Rękodzielniczków Lwowskich i Stowarzyszenia Rękodzielniczków ku wspólnej nauce i rozrywce pod nazwą “Gwiazda” w ciągu roku 1874*. – Lwów, 1875; той само за 1877 і 1890 pp. Використано також касові книги товариства “Гвезда” за 1875–1880, 1886–1889, 1890–1914 pp., що зберігаються у: Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 45, оп. 1, спр. 3, 4, 9, 17, 20, 31).

⁸ Рукописний каталог книжок із бібліотеки товариства “Гвезда” за 80-ті роки XIX ст. (ДАЛО, ф. 45, оп. 1, спр. 12; опублікований у: *Książka w środowisku lwowskich rzemieślników* / oprac. M. Konopka. – Kraków, 2003. – Cz. 1); *Katalog dzieł polskich Biblioteki Stowarzyszenia Rękodzielniczków Lwowskich “Gwiazda”*. – Lwów, 1890; *Katalog Biblioteki Stowarzyszenia Drukarzy, Odlewaczy Czcionek i Pokrewnych Zawodów dla Galicji, Wielkiego Księstwa Krakowskiego i Bukowiny pod nazwą “Ognisko”*. – Lwów, 1905.

⁹ Реєстр позиченої літератури бібліотеки товариства “Гвезда” за час від 22 листопада 1880 р. по 15 квітня 1883 р. (ДАЛО, ф. 45, оп. 1, спр. 12; опублікований у: *Książka w środowisku lwowskich rzemieślników...* – Kraków, 2003. – Cz. 2).

Католицькі товариства, хоча не тільки вони, передбачали в своїх освітніх програмах навчання основам релігії.

Становленню культурного життя у ремісничому середовищі сприяли співацькі та театральні гуртки. Театральні гуртки пропонували вистави патріотичного змісту, знайомили з комедійним репертуаром польських авторів, наприклад, Владислава Людвіка Анчица, Міхала Балуцького, Александра Фредра. Готувалися також вечорниці з нагоди подій національного значення, річниця яких відзначалися: зняття облоги Відня (1683), Конституції 3 травня, повстання Тадеуша Костюшка. Організовувалися музичні, декламаторські, танцювальні вечори або походи до театру на вистави, спільні екскурсії.

Справі реалізації так широко визначених мети і завдань культурно-освітньої роботи мали служити бібліотеки та читальні часописів. Їхньою метою було полегшення доступу до книжок і часописів членам товариства, як тим, хто вчився, так і тим, хто шукав у читанні задоволення і розваги. Бібліотеки комплектували підручниками, фаховою та науково-популярною літературою, великим був вибір і художніх творів. Ці осередки мали розбудити серед своїх членів любов до читання. Наприклад, у статуті Товариства католицьких ремісничих підмайстрів (*Katolickiej Czeladzi Rzemieślniczej*) 1889 р. між іншим записано, що вільний час призначено на відпочинок і читання літератури. Натомість формування книжкових збірок не передбачали статуту товариств цехового характеру, які ставили собі за мету покращення умов праці і заробітку, тих, які займалися винятково наданням допомоги, а також тих, які піклувалися основами правильного навчання молодих ремісників. Як приклад можна навести Промислове товариство львівських шинкарів і кав'ярників або Львівський цех столярів.

Ведення бібліотеки і нагляд за її фондами, які здійснювалися безкоштовно, керівники товариств доручали особам, яких обирали із членів товариства на рік чи два. До їхніх обов'язків належали турбота про книжковий фонд, його збереження, створення та доповнення каталогів, а також удосупнення фондів для читачів у визначений час. Бібліотеки були відкриті для користувачів у визначені дні та години, вказані у розкладі роботи; одні, як бібліотека товариства "Гвезда", були відкриті щодня, працюючи в будні дні ввечері, а в неділі та свята до полудня¹⁰, інші, як бібліотека товариства друкарів "Огніско", обслуговували читачів лише раз на тиждень (у середу) протягом півтора години¹¹.

Кожен член товариства мав право користуватися фондами бібліотеки. Іноді практика користування ставила це у залежність від виконання певних умов, наприклад, у товаристві "Гвезда" від сплати обов'язкових членських внесків. Книжки видавалися безкоштовно або запроваджувалися символічні пожертви до т. зв. "кухля", а зібрані таким чином кошти використовували на поточні потреби бібліотеки. Такий порядок оплати послуг бібліотеки керівництво товариства встановлювало з виховною метою, аби викликати у читачів розуміння необхідності шанувати спільне майно. Така практика існувала, наприклад, у бібліотеці товариства "Гвезда", Католицького товариства ремісничих підмайстрів "Скала"¹². Інші засади (визначеної оплати) існували, скажімо, у бібліотеці Товариства жіночої праці; члени товариства платили 1 цент щотижня¹³.

У правилах визначалася кількість книжок, які можна було брати додому (від трьох до чотирьох), а також час, протягом якого їх можна було тримати (до одного місяця).

¹⁰ *Katalog dzieł polskich...* – S. 2.

¹¹ *Katalog Biblioteki...* – S. 2.

¹² *Sprawozdanie Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Rękodzielniczej "Skala" za rok 1883.* – Lwów, 1883. – S. 7. У звіті зазначено, що "прибуток від позичених книжок склав 33 злр. 63 кр.", а у звіті за 1892 р. відзначено у прибутках: "з бібліотеки дрібні (groszowe) оплати 12 злр. 54 кр."

¹³ *Sprawozdanie Rady Zawiadowczej Stowarzyszenia Pracy Kobiet za rok 1875.* – Lwów, 1876. – S. 6.

Значно менший термін (один тиждень) був у бібліотеці Товариства жіночої праці, мабуть, через невеликий обсяг фонду¹⁴. Додатково у правилах наголошувалося на обов'язку зберігати книжки неушкодженими і вчасно їх повертати, а також заборонялося позичати книжки іншим особам. За недотримання цих вимог передбачалися грошові штрафи, а у випадку частого порушення встановлених правил навіть позбавлення права користуватися бібліотекою. Бібліотекар був зобов'язаний відповідно добирати книжки, які позичалися, аби заохотити читача до подальшого читання і поступово вдосконалювати у нього навички використання друкованого слова.

Допомагали зорієнтуватися у фонді бібліотеки каталоги літератури, найчастіше рукописні. Тільки деякі товариства ремісників ухвалювали рішення їх публікувати, наприклад, товариства “Гвезда”, “Огніско”, для яких продаж друкованих каталогів був додатковим джерелом коштів, призначених на утримання бібліотеки.

Книжкові збірки ремісничих товариств формувалися і поповнювалися головню за рахунок дарів, набагато менше – за рахунок купівлі літератури. Першими жертвували книжки до новостворених бібліотек здебільшого ініціатори заснування самих товариств, а їх число і щедрість визначали темпи збільшення фондів. Дарувальниками були приватні особи, здебільшого почесні члени товариства, письменники, наприклад, Корнель Уейський, Владислав Белза, Теофіл Ленартович, Альфред Вільчинський, художники, між іншими Ян Матейко і Ян Стіка, представники аристократії, редакції місцевих львівських (“Dziennik Literacki”, “Kurier Lwowski”, “Gazeta Lwowska”) та позамісцевих (краківський “Czas”, “Gwiazdka Cieszyńska”, “Przegląd Poznański”) часописів. Ідею створення бібліотек товариств ремісників підтримували також місцеві видавці та книгарі, серед яких слід згадати Адама Домініка Бартошевича, Владислава Губриновича, Владислава Шмідта, Кароля Вільда. Як дари до бібліотек надходили і новинки, і старіші видання. Не всі книжки, які передавалися до бібліотек, виявлялися придатною лектурою для читачів. Це доводять збережені списки позиченої літератури та рукописні каталоги із коментованими викресленнями.

Незначним чином фонди бібліотек збільшувалися завдяки купівлі літератури за кошти товариств. Грошові суми, які призначалися на це, були невеликі, в межах від кількадесяти до ста і кількадесяти золотих ринських (їх часто вказували разом із видатками, передбаченими на оправу книжок). Ці кошти надходили із прибутків від культурно-освітніх заходів, із т. зв. “кухля”, із штрафів, які сплачувалися за перевищення терміну утримання позиченої літератури. Товариства купували від кільканадцяти до кількадесяти книжок щороку. Наприклад, Товариство жіночої праці придбало у 1878 р. лише 7 книжок¹⁵, а товариство “Гвезда” у 1874 р. придбало 67 позицій¹⁶. Найбільшу ревність у поповненні бібліотеки виявляло керівництво товариства друкарів “Огніско”. Кількість придбаної літератури за рік сягала навіть 167 томів, як це було 1904 р.¹⁷ Додатково витрачалися кошти на передплату часописів, які часто були більшими за видатки на книжки. Особливої ваги формуванню підбірки фахових видань надавало керівництво товариства друкарів “Огніско”. У 1901–1913 рр. товариство призначало на це від 1688 корон 04 центів до 3478 корон 08 центів, замовляючи передплату часопису для друкарів і представників суміжних професій під назвою “Огніско” (“Ognisko”). Це видання було органом Союзу австрійських друкарських товариств. Такі значні суми можуть свідчити, що товариство оплачувало передплату багатьох примірників.

¹⁴ Там само.

¹⁵ *Sprawozdanie... za rok 1878...* – S. 8.

¹⁶ *Sprawozdanie z czynności Wydziałów Stowarzyszenia... “Gwiazda” w ciągu roku 1874.* – S. 7 nlb.

¹⁷ *Sprawozdanie Stowarzyszenia... “Ognisko” za rok 1904.* – S. 50.

Фонди бібліотек товариств ремісників, які формувалися передовсім завдяки дарам, лише частково відповідали потребам, зацікавленням і читацьким можливостям користувачів. Така форма комплектування відзначалася певною випадковістю щодо добору літератури і була причиною того, що у бібліотеках не завжди знаходилися найпотрібніші видання, відповідно, книгозбірні товариств не могли задовольнити всі очікування потенційних читачів.

За мовною ознакою у фондах бібліотек і читалень часописів домінували польськомовні видання, однак були й книжки та часописи німецькою, зокрема, фахова література, та українською мовами. Наприклад, у бібліотеці товариства друкарів “Огніско” було кількадесят (34) позицій “руською” мовою¹⁸. Серед них були художні та науково-популярні твори, а також часописи. Ця обставина була результатом багатонаціонального характеру товариства і зусиль виділу щодо забезпечення доступу всім ремісникам до різномірної літератури, як за змістом, так і за мовою видання.

Для характеристик змісту фондів бібліотек, незалежно від їх обсягу, властиві спільні ознаки. Перша з них – це рішуча перевага художньої літератури з особливим багатством прозових творів. Серед них були твори із високою літературною вартістю і давніх, і сучасних авторів. Другою спільною ознакою була перевага текстів, доступних за змістом і формою. Вона вказує на те, що бібліотеки ремісничих товариств мали за задумом їхніх засновників задовольняти потребу потенційних читачів у привабливій легкій, розважальній літературі, яка могла б викликати з часом інтерес до систематичного читання.

З огляду на кількість пропонованих у бібліотеках прозових творів вирізняється творчість Юзефа Ігнаці Крашевського¹⁹. Великий творчий доробок письменника, популярність його творів у суспільстві та багаторазовість їх публікації пояснюють значну кількість творів Ю. І. Крашевського у фондах досліджуваних бібліотек. Збиралася його соціальні, народні, а також історичні повісті; останні завдяки жвавим сюжетам популяризували у белетристичній формі різні події з історії Польщі. Подібними були причини наявності у фондах бібліотек численних творів Генрика Сенкевича. Наприклад, у 1905 р. бібліотека товариства друкарів “Огніско” доповнила комплект творів цього письменника до 30 назв, починаючи від найпопулярнішої “Трилогії” і закінчуючи повістями на сучасну тематику, новелами та оповіданнями.

Бібліотеки товариств ремісників пропонували великий вибір прози інших тогочасних авторів – зустрічаємо в них повісті Міхала Балуцького, Юзефа Дзержковського, Теодора Томаша Єжа (Зигмунта Мілковського), Яна Лама, Валерія і Владислава Лозинських, Елізи Ожешко, Болеслава Пруса, Станіслава Пшибишевського, Марії Родзевічунни, Павліни Вільконської, Севера (Ігнаці Мацейовського), Яна Захаріяевича, Габрієли Запольської. Були в бібліотеках і твори тогочасних чужоземних авторів – англійських, французьких, німецьких, російських, шведських. Читачі могли отримати повісті Чарльза Діккенса, Оноре де Бальзака, Альфонса Доде, Александра Дюма (батька і сина), Віктора Гюго, Ежена Сю, Жюль Верна, Еміля Золя, Софі Марі Шварц, Антона Чехова, Алексея Толстого, Льва Толстого, Івана Тургенєва. Переважали пригодницькі повісті популярних авторів – А. Дюма, Е. Сю; детективи, наприклад, Еміля Габоро. Книжкові фонди надавали охочим можливість ознайомитися із текстами авторів з минулого, поляків Юліуша Урсина Немцевича, Генрика Жевуського, Фридерика Скарбка, чужоземців Мігеля Сервантеса, Джованні Боккаччо.

¹⁸ *Katalog biblioteki Stowarzyszenia Drukarzy...* – S. 35, 46, 47, 52, 56, 60, 61.

¹⁹ У бібліотеці товариства “Гвізда” у 80-х роках XIX ст. було 44 твори цього письменника, натомість у бібліотеці товариства “Огніско” у 1905 р. їх було 115.

Поезія та драма, як жанри, що вимагали від читача вищого рівня освіти, не могли розраховувати на великий інтерес у ремісничому середовищі. Це підтверджується співвідношенням художніх творів різних жанрів у досліджуваних бібліотеках. Наприклад, із 1094 назв видань художньої літератури у бібліотеці товариства “Огніско” було лише 254 назви поетичних і драматичних творів²⁰. Подібна пропорція була і в бібліотеці товариства “Гвязда”, у фондах якої у 80-х роках XIX ст. було лише 115 томів поезії і 80 драматичних творів. Читачам пропонувалися передовсім твори національних пророків – Адама Міцкевича, Юліуша Словацького, Зигмунта Красінського, з давніших поетів – твори Яна Кохановського, Миколая Рея, Ігнаці Красіцького, Яна Павла Воронича, Ю. У. Немцевича. Із тогочасних ліриків та драматургів були доступні твори Адама Асника, Юзефа Бліжинського, М. Балуцького, Т. Ленартовича, Владислава Сирокомлі, К. Уейського. Цей список доповнювали твори чужоземних авторів – Джорджа Байрона, Йоганна Вольфганга Гете, Михайла Лермонтова, Леона Шіллера, Вільяма Шекспіра. Таким чином, ремісники мали можливість ознайомитися із високоартистичними текстами і могли читати, окрім популярних творів, найважливіші твори польських та європейських класиків.

Доповнювали польськомовну художню літературу твори іншими мовами – німецькою, наприклад, твори Й. В. Гете у бібліотеці “Гвязди”, або українською, наприклад, у бібліотеці “Огніска” бажали могли прочитати “Книгу казок” та “Під хмарним небом” Б. Чайченка (Грінченка) або “Афоризми” Івана Федоровича.

Для вирішення освітніх завдань залучалася наявна наукова та науково-популярна література з різних галузей, яку подавали у каталогах в окремих розділах. Серед цих видань помітно переважали історичні праці, яких був великий вибір. Наприклад, у бібліотеці “Гвязди” серед численних праць з історії Польщі були дослідження Єжи Самуїла Бандтке, Бернарда Каліцького, Фридерика Августа Шмітта, Люціана Татоміра. Інший характер мала збірка наукової літератури в бібліотеці товариства “Огніско”, де найбільше було студій з історії літератури, які інформували про життя та творчість польських письменників. Там знаходилися, між іншими, праці Юліана Бартошевича, В. Белзи, Генрика Бігеляйзена, Пьотра Хмельовського, Віктора Гана, Романа Пілата.

Читачі мали набагато менший вибір літератури з інших галузей знання. Лише по кілька книжок було для читачів із географії, природничих, суспільних, економічних наук; економічну науку популяризували книжечки, які видавав Кароль Форстер (зокрема, праці Фердинанда Лассалля). У бібліотеках можна було знайти окремі праці з медицини (наприклад, “Старість” Жозефа-Анрі Ревелля-Парі), військової справи чи мовознавства, наприклад, підручники з французької або італійської мови.

Доповнювала наукові праці професійна література, яка могла зацікавити ремісників і придатися для здобуття або доповнення певних фахових знань. Видання, які мали характер підручників і poradників, і були доступні, наприклад, у бібліотеці товариства “Гвязда”, стосувалися бухгалтерії, чинбарства, ливарництва. В бібліотеці товариства друкарів “Огніско” була однорідніша спеціалізована література кількістю 25 позицій. Там були видання польською, німецькою, українською, чеською мовами, праці, присвячені історії друкарень, зокрема, тритомна “Історія друкарень у Королівстві Польському та В. Князівстві Литовському” (“Historia drukarń w Królestwie Polskim i W. Księstwie Litewskim”) Є. С. Бандтке (1826), “Історичні дослідження русько-слов’янських друкарень у Галичині” (“Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich w

²⁰ *Katalog Biblioteki Stowarzyszenia Drukarzy... “Ognisko”*. – S. 48–56.

Galicji”) Дениса Зубрицького (1836)*, професійні часописи, наприклад, німецький “*Typographische Jahrbücher*”, польський “*Ognisko*”, чеський “*Typografia*”.

Науково-популярна література могла викликати глибше зацікавлення певною тематикою. Географічні, історичні, природознавчі праці, зміст яких частково викладався на курсах по доповненню освіти ремісників, організованих лекціях, дозволяли поглибити відповідні знання, а особи, які займалися самоосвітою, могли знайти цікаві для себе видання. Книгозбірні товариств не завжди могли задовільнити всі очікування своїх читачів, але тоді ремісники могли скористатися послугами численних у Львові платних книжкових абонементів, що існували при місцевих книгарнях, а також бібліотек просвітніх товариств.

Не всі бібліотеки ремісничих товариств пропонували такі великі і багаті за змістом фонди, як товариства “Гвезда” чи “Огніско”. Скажімо, набагато менше пропонувала бібліотека Товариства жіночої праці, де у 1875 р. було лише 357 томів видань, як зазначено у звітах, “приспособаних, по можливості, до розуміння і потреб працюючої жінки”²¹.

Книжкові збірки досліджуваних бібліотек доповнювали доступні у читальних залах річники часописів. Серед них були щоденні газети, часописи для народу (“*Dzwonek*”, “*Gwiazdka Cieszyńska*”), громадсько-культурні (“*Kłosy*”, “*Mrówka*”, “*Ruch Literacki*”, “*Tydzień*”) науково-популярні та спеціалізовані (“*Kosmos*”, “*Łowiec*”, “*Prawnik*”), професійні (“*Rękodzielnik*”, “*Czcionka*”); окрім польськомовних видань були й часописи іншими мовами.

Інформація про діяльність бібліотеки, яка публікувалася у звітах, дозволяє оцінити рівень використання бібліотечних фондів. Наприклад, у бібліотеці товариства друкарів “Огніско”, члени якого, без сумніву, були найкраще готові до сприйняття друкованого слова, попит на літературу постійно зростав. Зі збережених звітів за 1901–1912 рр. бачимо, що кількість користувачів зросла зі 194 до 450 осіб в останньому звітному році. Про читачську активність свідчить також заувага бібліотекаря про 1912 р.: “Минулого року значно зріс інтерес до бібліотеки і її оснащення виявилось недостатнім”²². Кількість позичених книжок також зростала щороку і коливалася від трьох до чотирьох тисяч. Такого жвавого інтересу не виявляли члени інших ремісничих товариств, наприклад, “Гвезди” чи “Скали”. Ремісники товариства “Гвезда” позичали за рік від 2831 позиції у списку видань в 1872 р. до 3727 у 1877 р., однак ця тенденція не збереглася у 80-ті роки XIX ст., коли кількість позичених видань зменшилася до 3022 у 1890 р. Були й роки із ще меншим числом, наприклад, 1881 р., коли читачам видано лише 2016 позицій. Як свідчить статистика зі звітів, реміснича молодь, згромаджена у католицькій “Скалі”, не виявляла великої охоти до читання. Щороку вони позичали трохи більше тисячі примірників (1284 видання у 1892 р., 1366 у 1899 р.)²³, що до певної міри можна пояснити обсягом бібліотечного фонду (1616 томів).

Малопопулярними були книжки у середовищі жінок із Товариства жіночої праці, які займалися передовсім шиттям. Дані за 70-ті роки XIX ст. свідчать, що у 1875 р. бібліотекою користувалися 63 особи, які отримали 314 книжок; у 1878 р. кількість читачів зросла до 76, а використаних книжок до 564²⁴. Без сумніву, на це могла впли-

* Назви, вказані у каталозі, були подані неточно – працю Є. С. Бандтке записали як “*Historia drukarń w Królestwie Polski i W. Księstwie Krakowskim*”, а Д. Зубрицького як “*Historia o drukarniach rusko-słowiańskich na Czerwonej Rusi*”.

²¹ *Sprawozdanie... za rok 1875.* – S. 6.

²² *Sprawozdanie Stowarzyszenia Drukarzy... za rok 1912.* – S. 24.

²³ *Sprawozdanie Stowarzyszenia... “Skala” za rok 1899.* – S. 7; *Sprawozdanie... za rok 1892.* – S. 9.

²⁴ *Sprawozdanie... za rok 1875.* – S. 6; *Sprawozdanie... za rok 1878.* – S. 8.

нути невелика кількість книжок у фондї, а також мала кількість членів товариства, хоча бібліотекою користувалися також жінки, які працювали за відповідним фахом або вчилися у спеціалізованих школах (зокрема, вишивання, мереживництва, крою білизни, шиття, шевства) та на курсах.

Наведена статистика використання фондів чітко доводить, що література у бібліотеках товариств ремісників не користувалася однаковим попитом в окремих професійних груп. Без сумніву, найактивнішими читачами були друкарі, які були краще освічені і вважалися ремісничою елітою. Одночасно керівники товариства “Огніско” призначали значні кошти на поповнення фонду бібліотеки, що робило її ще привабливішою, бо давало читачеві більшу можливість вибору. Збережені книги виданої літератури товариства “Твязда”, до якого теж належали друкарі, доводять, що їхня читацька активність поєднувалася із ретельним вибором лектури. Безумовно, рівень підготовки більшості членів цього товариства, як і багатство та привабливість його книгозбірні впливали на активність читачів і число відвідин бібліотеки.

Інформацію про використання фондів бібліотек ремісничих товариств у Львові, окрім друканих звітів можна знайти і в збережених реєстрах виданої літератури. Цей малодоступний вид джерел дозволяє дізнатися не лише про кількість користувачів і позичених книжок, а й про вибір конкретних осіб, популярність серед читачів окремих творів, авторів та літературних жанрів. Збережений реєстр виданої літератури бібліотеки товариства “Твязда” із 80-х років XIX ст. свідчить, що ремісники головно замовляли художню літературу, зокрема, прозу, цікавилися передовсім творами відомих та популярних польських і чужоземних авторів. Зрідка видавали також тексти давніх письменників, а також поетичні та драматичні твори.

Наукові та науково-популярні видання були малопопулярними. Серед них найчастіше замовляли історичні праці, як наукові (наприклад, Генрика Шмідта), так і науково-популярні (Юзефа Хоцішевського, Бернарада Каліцького), а також щоденників і спогадів (Владислава Чаплицького, Фелікса Вротновського). Література з інших галузей знання викликала дуже слабкий інтерес – зафіксовано лише кілька замовлень. Навіть накопичена у бібліотеці фахова література цікавила лише окремих читачів, та й то не всі книжки.

Ремісники натомість охоче користувалися наявними у бібліотеці річними комплектами часописів. Таким чином вони могли знайомитися і з окремими художніми творами, які тоді часто уривками друкувалися у часописах. Одночасно на їхніх шпальтах публікувалися й короткі популярні розвідки на історичну, географічну чи природознавчу тематику, які могли замінити складнішу наукову та науково-популярну літературу. Найчастіше ремісники “Твязди” замовляли річники “Літературної газети” (“Dziennika Literackiego”), “Дзвінка” (“Dzwonka”), “Розмаїття” (“Rozmaitości”) та “Стріхи” (“Strzeczy”).

Згаданий реєстр виданої літератури дозволяє зробити ще один висновок. Подана у ньому, окрім прізвища, професія читача дозволяє встановити найактивніші щодо читання професійні групи. До них належали кравці, шевці, однак рівнем обраної літератури вирізнялися передовсім друкарі. Саме вони найбільше замовляли поетичні та драматичні твори, наукові та науково-популярні праці.

Цілі товариств, відображені у статутах, частково впливали і на структуру фондів бібліотек. Слід, однак, пам’ятати, що головним джерелом збільшення фондів були дари і саме вибір та щедрість дарувальників найбільше впливали на обсяг і характер фондів. Доступна література не завжди відповідала очікуванням користувачів, часто малоосвічених, слабо готових до знайомства із високохудожньою літературою. Найчастіше вони вибирали щось із численних белетристичних творів популярних авторів,

рідше замовляли твори інших жанрів. Окрім художньої літератури, порівняно з іншими галузями знання, найбільше читали історичні праці, але тут слід наголосити, що їх було багато, тому була можливість більшого вибору.

Незважаючи на наведені тут зауваження щодо структури та використання фондів, діючі бібліотеки робили можливим доступ до книги, допомагали здобувати та вдосконалювати професійні знання, популяризували читання як таке і допомагали поступово формувати навички використання книги та часопису, а відповідно підібрана лектура сприяла покращенню зовнішнього вигляду та вдосконаленню манер читачів. Таким чином, досліджувані бібліотеки відіграли важливу культуротворчу роль у середовищі львівських ремісників.

Переклад з польської Олександра СЕДЛЯРА

LIBRARIES OF THE L'VIV CRAFTSMEN'S SOCIETIES DURING THE HALYCHYNA AUTONOMY PERIOD AND THEIR FUNCTIONS

Mariya KONOPKA

*National Education Comission Pedagogical University of Kraków,
the Institute of Scientific Information and Library Studies,
2, Podchorążych Str., Kraków, 30-084, Poland, tel. (012) 662-61-70*

The article is dedicated to the research of the organization, objectives, stacks of the funds of the craftsmen's societies in L'viv (in particular the society "Gwiazda", "Ognisko", and the Society of women's work) The readers' interests have also been considered and analysed. It has been ascertained that the works (prose) of the Polish writers of that time were in the greatest demand and the most active readers were the typographers.

Key words: library of the craftsmen's society, book funds, reading, L'viv.

БИБЛИОТЕКИ ЛЬВОВСКИХ ОБЩЕСТВ РЕМЕСЛЕННИКОВ В ПЕРИОД АВТОНОМИИ ГАЛИЧИНЫ И ИХ ФУНКЦИИ

Мария КОНОПКА

*Педагогический университет им. Комиссии национального образования в Кракове,
Институт научной информации и библиотековедения,
ул. Подхоронжих, 2, г. Краков, 30-084, Польша, тел. (012) 662-61-70*

В статье исследованы организация, задания, состав фондов библиотек обществ ремесленников во Львове (в первую очередь обществ "Гвизда", "Огниско", Общества женского труда), а также проанализированы читательские интересы их пользователей. Установлено, что наибольшим спросом пользовались художественные произведения польских писателей того времени, а самыми активными читателями были типографские рабочие.

Ключевые слова: библиотека общества ремесленников, книжные фонды, чтение, Львов.

Стаття надійшла до редколегії 16.10.2008

Прийнята до друку 24.02.2010